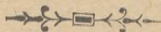


254
В. ЩУРАТ.

Історичні піскі.



Накладом М. Петрицького.

Львів

З Печатні Уділової, ул. Коперника ч. 20.
1907.



T 54.824

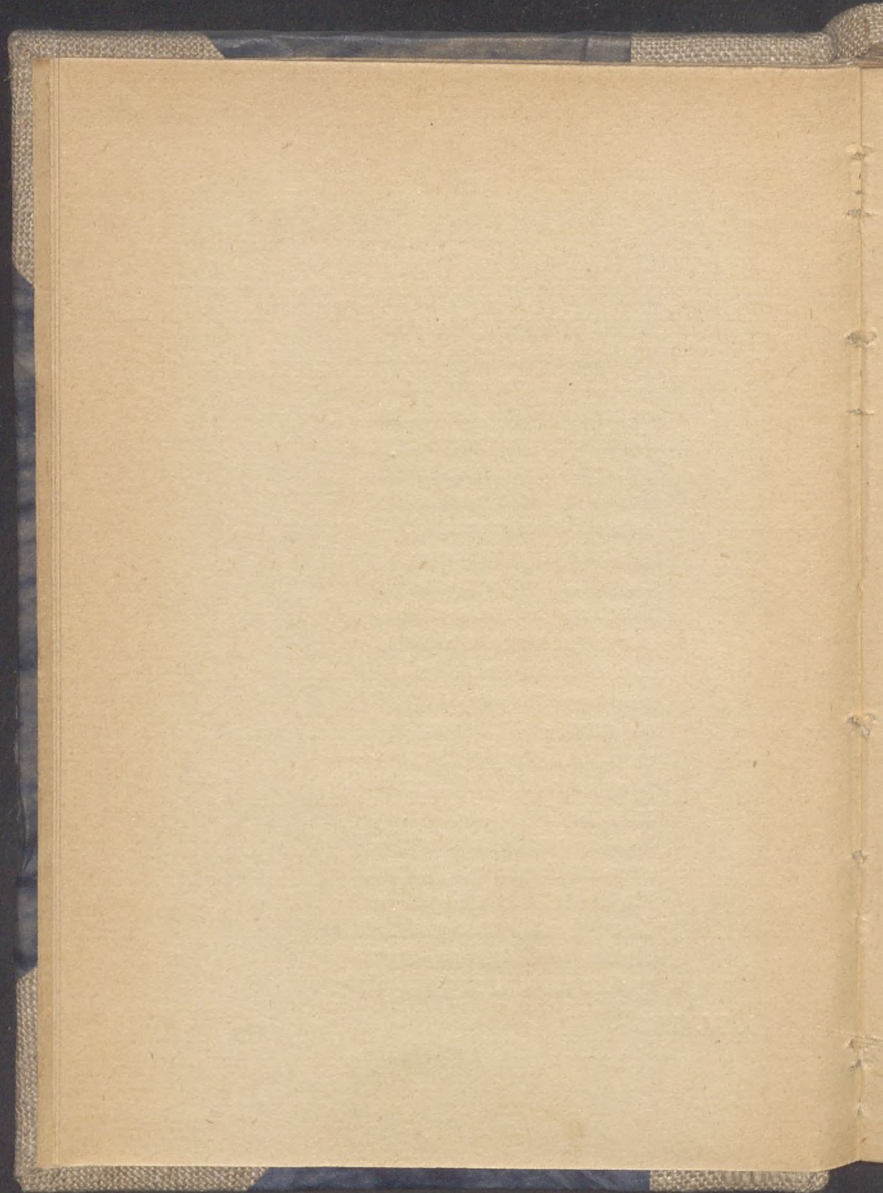
З печатні Уділової, Львів, ул. Коперника ч. 20.

Боян.

„Боянъ бо вѣщій, аще кому хотяше пѣснь творити, то растѣкашеть ся мыслию по древоу, сѣрымъ вѣлкомъ по земли, шизымъ орломъ подѣ облакъ. Помнишеть бо, речъ, пѣрвыхъ время оусобицѣ, тогда поущашеть десять соколовъ на стадо лебедей, который дотечаше, та преди пѣснь поине: старому Ярославу, храброму Мъстиславоу, иже зарѣза Редедю предѣ пѣлки касожьскими, красному Романови Святъславличю. Боянъ же, братие, не десять соколовъ на стадо лебедей поущаше, нѣ своя вѣщія прѣсты на живыя струны въскладаше, они же сами княземъ славою рокотахоу.“ — Слово о пѣлку Игоревѣ.

Боян майстер був до пісні!
Боян знав на пісню чари.
Прийде гадка, а він гадку
орлом пустить аж під хмари,
Прийде друга, а він другу
пустить вовком по долині.
Гадка третя в него скаче
соловейком на калині.
Він згадає давні годи,
свари давної години
і соколів десять пустить
в луг на стадо лебедине.
А що сокіл до лебеді,
вже вона співає славу
то старому Ярославу,
то хороброму Мстиславу —
тому, що в очах Касогів
заколов Редедю-хана.
Иньша лебідь заспіває —
славить Красного Романа.
Не соколів на лебеді
Боян, братя, слав з під неба:
віщі пальці клав на струни —
грайте струни, кому треба!

1. IV. 1906.



Св. Андрей на київських горах

„Андрію учашю в Синоии, пришедшу ему в Корсунь, увидѣ, яко ис Коръсуна близъ устье Днепръское; и оттолѣ поиде по Диѣпру, горѣ, и по приключаю Божию приде и ста подѣ горами на березѣ. И заутра вѣставъ, рече къ сущимъ съ нимъ ученикомъ: „видите горы сия? яко на сихъ горахъ въсияетъ благодать Божия, иматъ и городъ великъ быти, и церкви многы иматъ Богъ въздвигнути“. И възшедъ на горы сия, и благослови я, и постави крестъ, и помолвися Богу, и слѣзе съ горы сея, идеже послѣже бысть Киевъ, и поиде по Диѣпру горѣ. — Літотисъ по Іпатєькому списку.

Благословенная давно
цвисти ще мусиш, Україно!
Твоім Дніпром несло судно
св'яту апостольську дружину.

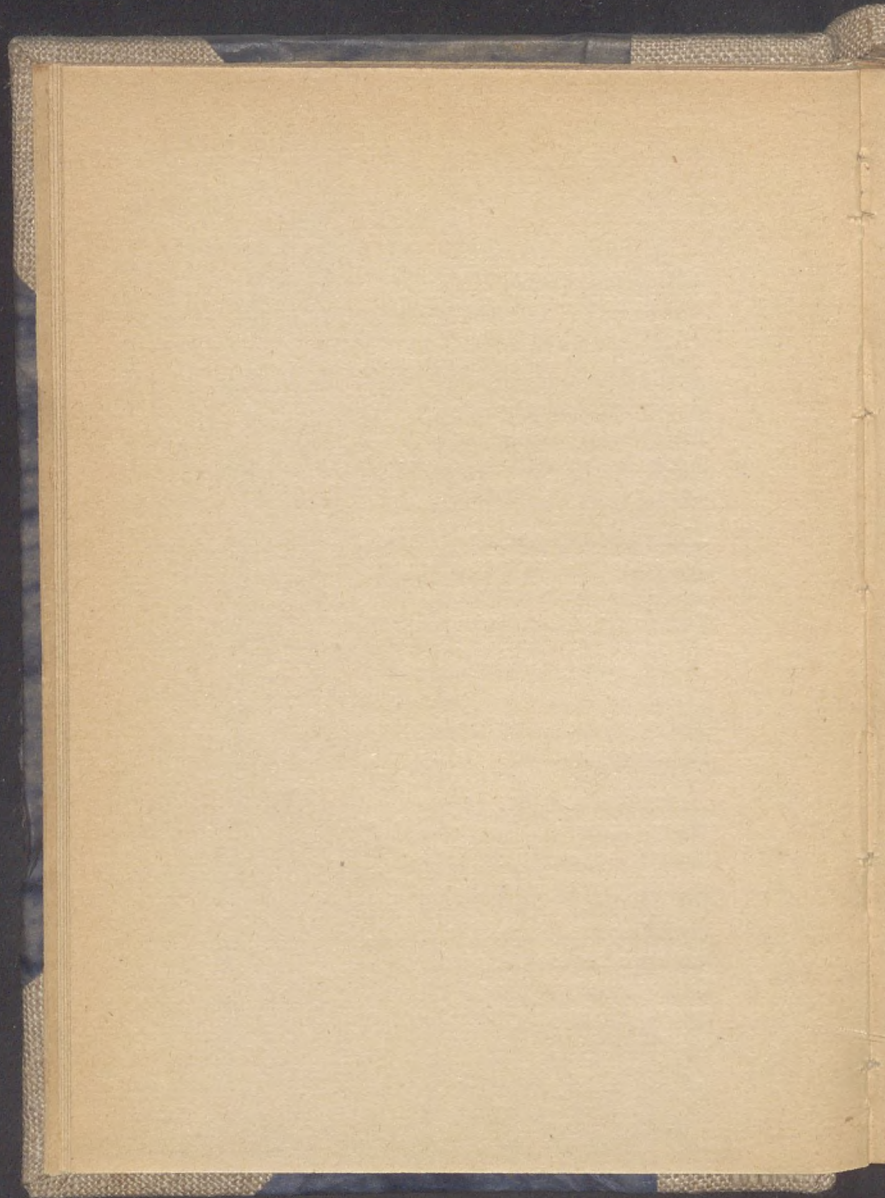
І київських високих гір
діткнули ся св'ятії стопи.
І понесли ся з них в простір
слова апостола Синопи :

„Благословлю вас, гори, днесь!
Колись над вами город стане,
що, дивуючи св'іт увесь,
Господнім воїном воспряне.

„І вас, степи, благословлю!
Колись прославитесь ви людом,
що трудом вчинить з вас рілю
і запанує власним трудом.

„І заздрих на чуже добро
він прожене, бо буде в силі...“
Ам'їн! — загомонів Дніпро
й поніс до моря срібні филі.

І всів св'ятий Андрей в судно,
що понесло его й дружину.
Благословенная давно
цвисти ще мусиш, Україно!



Святослав.

„И рѣша Гръци: — Мы недоужи противоу вамъ стати, но возми дань на насъ, и на дружиноу свою, и повѣжьте ны, колько васъ, да вдамы по числоу на главы. — Се же рѣша Гръци лъстяче подѣ Роусю; соуть бо Греци лъстиви и до сего дни. И рече имъ Святославъ: — Естъ насъ два десяти тысящъ, — и прирече десять тысящъ, бѣ бо Роуси десять тысящъ только. И пристроиша Гръци сто тысящъ на Святослава, и не даша дани; и поиде Святославъ на Греки, и изидоша противоу Роуси. Видѣша же Роусь, оубояша ся зѣло множества вой, и рече Святославъ: — Оуже намъ нѣкамо ся дѣти, волею и неволею стати противоу: да не посерамимъ землѣ рускыѣ, но ляжемъ костью; мертвии бо срама не имамъ, аще ли побѣгнемъ, срамъ имамъ; ни имамъ оубѣжати, но станемъ крѣпко, азъ же предѣ вами поидоу; аще моя глава ляжеть, то промыслите собою. — И рѣша вои: — Идѣже глава твоя, тоу и свои главы сложимъ! — И исполчиша ся Роусь, и бысть сѣча велика, и о долѣ Святославъ, и бѣжаша Гръци“. — Повѣсть временнихъ лѣт.

А чия-ж то слава?
Чи не Святослава?
Від Балкану до Дунаю
залунала слава.

Зняв ся чорний ворон,
кряче над Босфором:
гей, ти царю цариградський,
буде тобі сором!

Цар скликає раду
на велику зраду:
йдуть послы до Святослава
з міста Цариграду.

„Княже Святославе,
в тебе військо браве!
добуває собі чести,
а князеви слави.

„А наш цар не темний,
шле поклін доземний.
Бачить, що з тобою битись
був би труд даремний.



„Кілько в тебе воїв,
тільки тобі зброї,
тільки тобі, княже, буде
парчі дорогої“.

Чує серце княже
хитре діло враже.
Десять тисяч війська має,
двайцять тисяч каже.

Не минає днина —
лихая година!
Зажурилась в Сьвятослава
сьмілива дружина.

Йде сто тисяч царських
воїнів лицарських;
завмирає серце в грудях
в сьміливих, боярських.

Бачить князь тривогу
серед війська свого:
„Братя! хоче хто втікати,
не держу нікого!“

„Та втекти нікуди.
Греки стали всюди.
Вражі стріли бють у плечі
ліпше ніж у груди.“

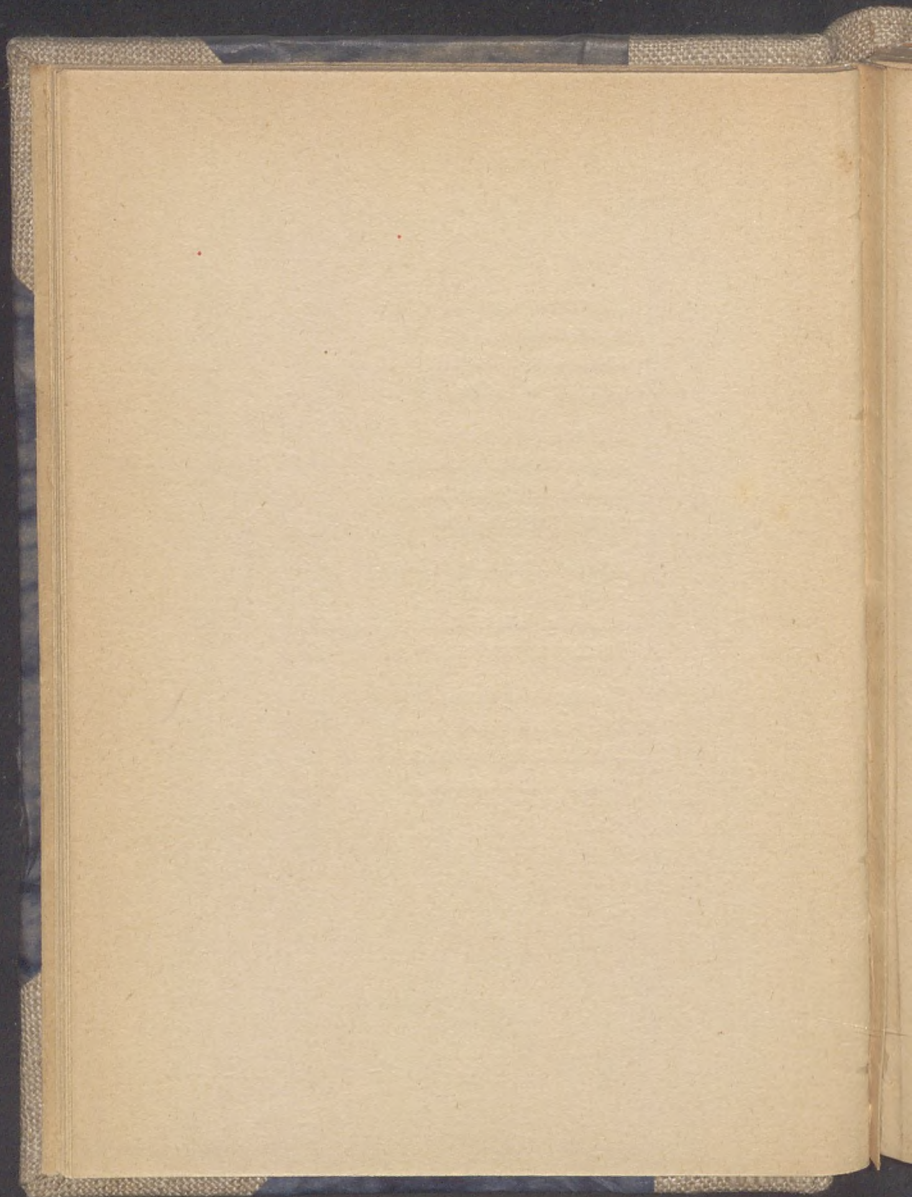
„Воля чи неволя —
не втекти нам з поля:
соромом себе покрити —
незавидна доля!

„А коли поляжем
під напором вражим,
то вітчині у спадщині
славу перекажем.

„Радьте-ж між собою.
Я іду до бою!...“
А все військо каже: „Княже!
Гинемо з тобою!“

Почалась кривава
З Греками розправа.
Побідою вінчала ся
слава Сьвятослава.

4. V. 1906.



Слово Іларіона.

„Вся страны, и грады, и людие чтоуть и сла-
вать коегождо ихъ оучителя, иже наоучиша пра-
вославной вѣрѣ. Похвалимъ же и мы по силѣ на-
шей малыми похвалами великая и дивная сътвори-
шаго нашего оучителя и наставника, великаго ка-
гана нашей земля, Владимира, внука стараго Иго-
ря, сына же славнаго Святослава, иже въ своя лѣта
владычествующа моужествомъ же и храбрѣствомъ
прослоуша въ странахъ многихъ, и побѣдами и крѣ-
постию поминають нынѣ и словоуть. Не в хоудѣ
бо, и не въ невѣдомѣ земли владычествоваша, но
въ роуской, яже вѣдома и слышима естъ всеми
концы земля.

„Добрѣ послухъ благовѣрию твоему, о бла-
женнице святая церкви святыя Богородица Мария,
юже създа на правовѣрнѣй основѣ, идеже и моу-
жественное твое тѣло нынѣ лежить, ожидая троубы
архангеловы. Добрѣ же зѣло и вѣренѣ послухъ
сынъ твой Георгий, егожь сътвори Господь намѣ-
стника по тебѣ твоему владычеству, не роушаща
твоихъ оуставъ, нѣ оутвержающа, ни оумаляюща
твоему благовѣрию положения, но паче прилага-
юща, не казяща, нѣ оучиняюща, иже недокончанная
твоя dokonча, акы Соломонъ Давидова, зиже домъ
божий великий святыи его премоудрости съда на свя-
тость и освящение градуу твоему, иже съ всякою
красотою оукраси, златомъ и серебромъ и каменiemъ
драгымъ, и съсуды честными, яже церкви дивна
и славна всемъ окроугнымъ странамъ, ажеже ина
не обрящеть ся въ всемъ полунощи земнѣмъ отъ
въстока дѣ запада, и славный градъ твой Киевъ
величествомъ, яко вѣнцемъ, обложилъ, предаль люди
твоя и градъ святѣй, сеславнѣй, скорѣй на помощь
кристианомъ, святѣй Богородици, ейже и церковь

на великихъ вратѣхъ създа въ имя первааго господскааго праздника святааго благовѣшениа, да еже цѣлованіе архангелъ дастъ Дѣвицы, боудеть и градуу семоу. Къ оной бо : радоуй ся, обрадованная, Господь съ тобою ! къ градуу же : радоуй ся благовѣрный граде, Господь съ тобою!¹⁴ — Іларіонъ.

Володимирової смерти
блаженно-пам'ятна річниця!..
Вже того з пам'яті не стерти,
ким пам'ять давних діл держить ся.

У Десятинній в сьвітлі тоне
величчя княжа домовина,
а Богородиця з ікони
глядить на батька то на сина.

Над батьком тихі сльози ронить,
на сина навіває мрії;
і Ярослав чоло в низ клонить
перед іконою Марії.

Й народ схиливсь, як повен колос..
Бо із високого амвона
паде, мов з неба, сильний голос —
могуче слово Іларйона:

„Хвалять всі землі, всі народи
своїх подвижників від давна..
Хвалім-же й ми! У наші годи
Русь теж подвижниками славна.

„Хвалім і ми Володимира,
потомка того Сьвятослава,
якого славить кожда ліра
і кожда пісня нелукава!

„Хвалім дїла его могучі,
з яких пізнали й на чужині,
що княжив не в землі жебручій,
а в руській славній Україні! ✓

„Хвалім, бо потрудивсь над міру
заставши ниву ще зелену;
хвалім его, бо дав нам віру —
віру в будучність нескінчену.

„Хвалім его бо на престолі
лишив намісника по собі,
який відчув его всі болі,
всі мрії сховані з ним в гробі!

„Відчув і увінчав наш Київ
вінцем могучого владика,
і під сьвятий покров Марії
сам передав ^{его} на віки.

„Бажав у хвили урочистій,
щоб з кождим вечером і сьвітом
архангельський привіт Пречистій
був і для Києва привітом.

„Радуй ся, — скаже ангел смирний —
обрадованна, Бог з тобою!...
Радуй ся, граде благовірний! —
здовж гір покотить ся луною.

„Хвала-ж їм днесь — отцю і сину!“ —
Упало голосно з амвона
і аж по нинішню годину
лунає слово Іларіона.

14. XII. 1906.

Данило Мних.

„Господине княже! молю ся тебѣ Бога ради и князей дѣльма роускыхъ, хотѣлъ быль и азъ поставити кандило свое надъ гробомъ господнимъ за вся князя наша и за всю роускую землю, за вся християне роускыя земля.“ — Паломникъ Данила Мниха.

То-ж то триумф для хрестоносців був,
коли Балдвін Єрусалим здобув!

То-ж то пійшла Европою хвала,
то-ж то і мрій на душі навела!

Сей брав свій меч, а той — свій смертний гріх
і йшов народ, плив тисячу доріг.

У всіх метою був господній гріб,
а вабом — честь, або душевний хліб.

Тоді, в часах для вітчини сумних,
в Єрусалим пійшов Данило Мних.

І йшла з ним лиш о вітчину жура,
як чорна тїнь, здовж берегів Дніпра.

Хоч зашумів Єрусалимськнй рух,
не відступав Данила вірний друг.

Святим натхнінем він натхнув черця.
Чернець вступив до княжого дворця.

Приймив Данила приязно Балдвін,
спитав, чого бажати може він.

„Ласкавий княже! — поклонивсь чернець —
моїм бажанням вже давно кінець.

„Днесь заспівають тут: Христос воскрес!
На гріб господен злине сьвіт з небес.

„Позволь мені поставити над ним
своє кандило з маслом дорогим.

„Нехай засяє у Христових ніг
за всіх князів, за всіх братів моїх!“

19. XII. 1906.

Ярослав Осмомисл.

„Галицкий Осмомысле Ярославе! высоко съ-
диши на своемъ златокованнѣмъ столѣ, подперъ
горы оугорскыи своими желѣзными полки, застоу-
пивъ королеви поуть, затворивъ Доунаю ворота,
меча бремены чрезъ облакы, соуды ряда до Доуная.
Грозы твоя по землямъ текоуть: отворяеши Кыевою
врата, стрѣляеши съ огня злата стола салтаны за
землями“ — Слово о пълку Игоревѣ.

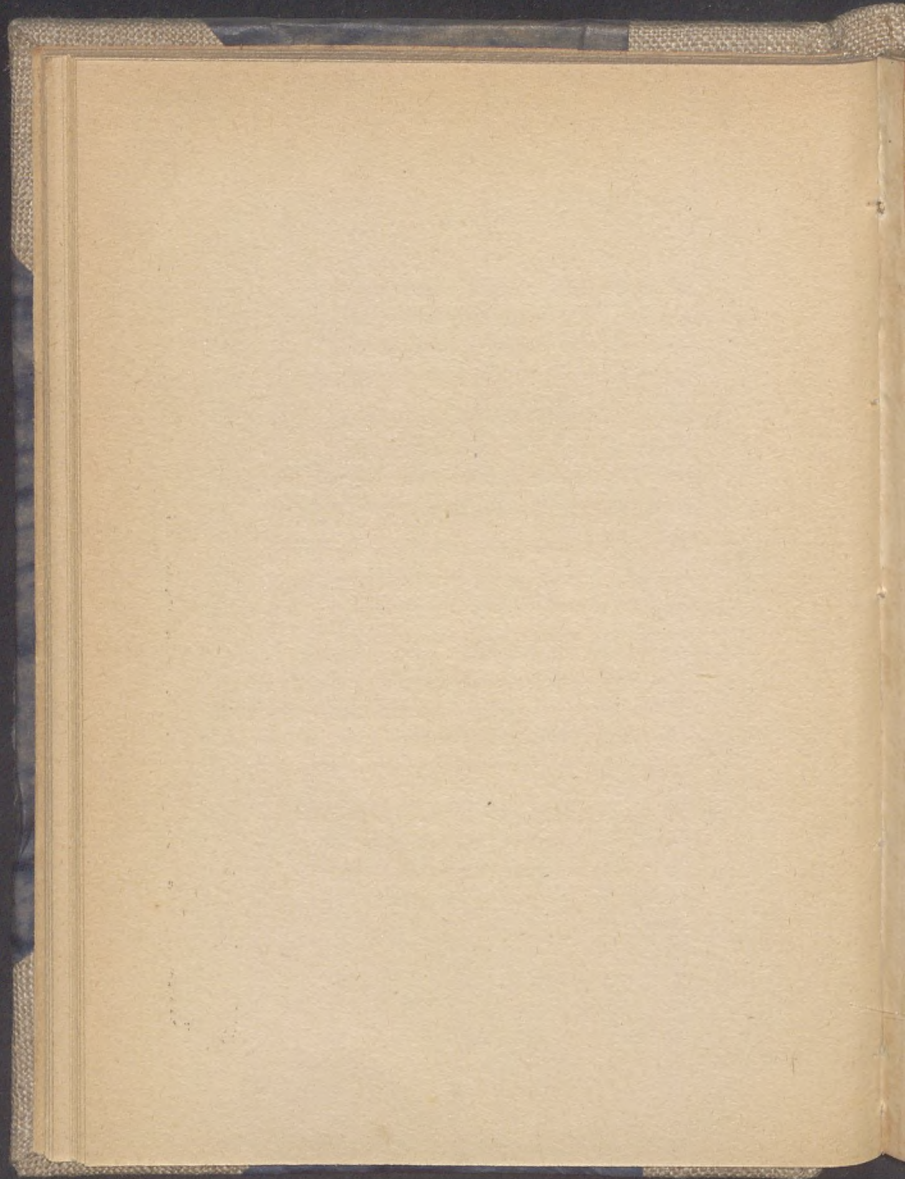
У Галичи на золотім престолі
князь Ярослав сидів колись високо.
На всіх противників своєї волі
Беркут Підгіря все мав бистре око.

Від Мадяра желізними полками
підпер дрімучі піднебесні гори;
замкнув єму в Дунайськім гирлі брами,
щоб часом він не розгулявсь на мори.

Від стріл князя ниць падали султани,
йшла в ростіч дика степова голота.
Єму на знак великої пошани
Київ свої відчинював ворота.

Все, що звело-б лиш голову у гору,
він міг змести, як з шат змітають порох.
Гей, гей! Чому-ж то перед ним в ту пору
в скритку ховав ся надвислянський ворог?

Чому не встав так хобробро як нині,
чому не стряс він шумно булавою?
Не лягби княжий Галич у руїні,
не спавби він сповитий жидовою!



Данило в Чехії.

„Герьборть же присла Данилови мечъ и покорение свое... Тогда же во Краковѣ бѣша послы папины, носяще благословение отъ папы и вѣнецъ и санъ королевства, хотяще видѣти князя Данила.“
Волинсько-галицька літопись.

Задержи ся Одро,
стримай ся Опаво!
Подивись на руську славу
Чехиє, Мораво!

Стала би Опава,
Одра вже не хоче.
А Чехия і Морава
виплакали очи.

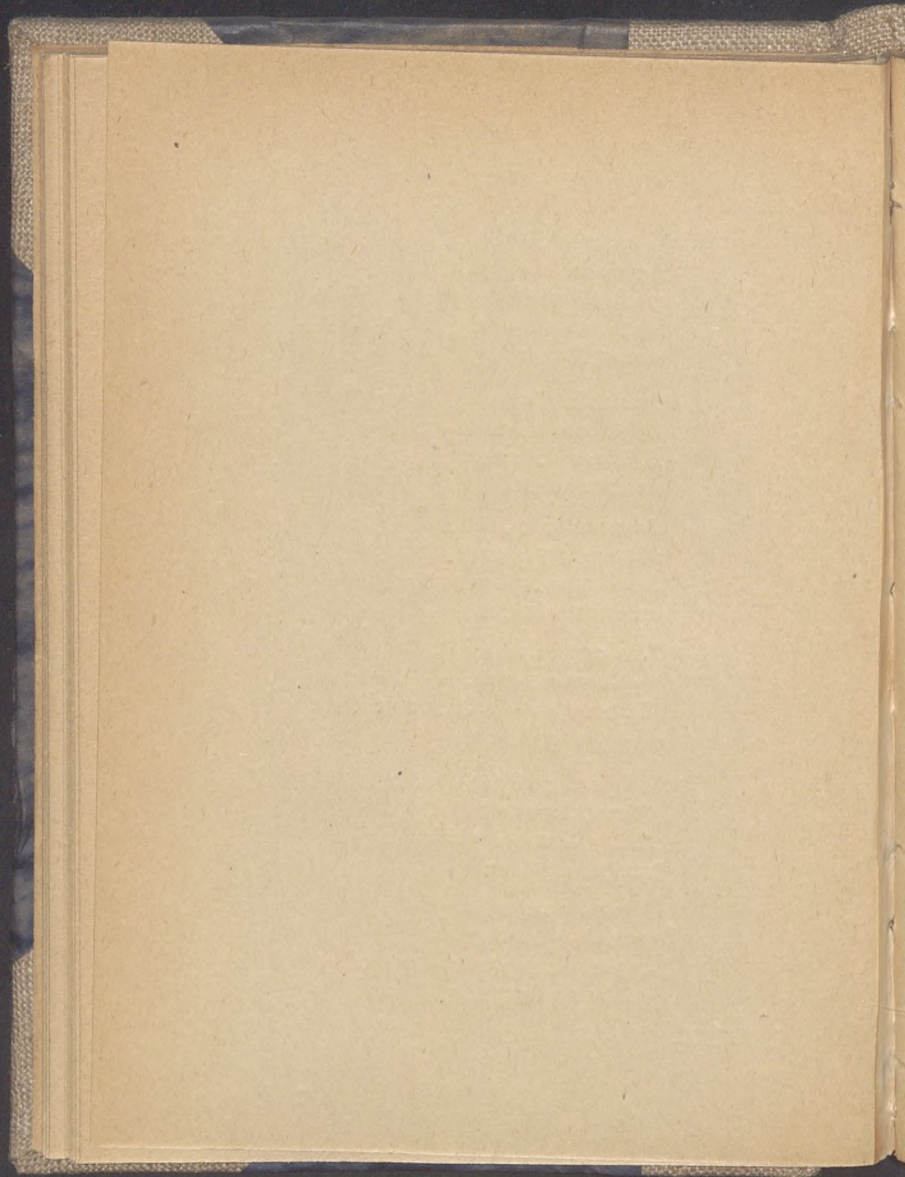
Села невеселі,
городи в руїнах.
Замість варт снують ся суми
по самотних стїнах.

Ще одна надїя:
Гербортова сила.
Та складає вже й сам Герборт
меч у стїп Данила.

Дивуєть ся Угор,
Нїмця бе тривога,
Лях у Кракові витає
витязя як бога.

Навіть папа з Риму
шле єму корону,
вчувши, що як бе Данило,
то бе без пардону.

7. II. 1907.



Антоній Печерський.

„Господи, да будетъ на мѣстѣ святѣмъ роса“!
— Молитва ꙗ Антонія Печерського.

Раз була вже роса
на тім місци сьвятім,
де Антоній воздвиг
для Пречистої дім.

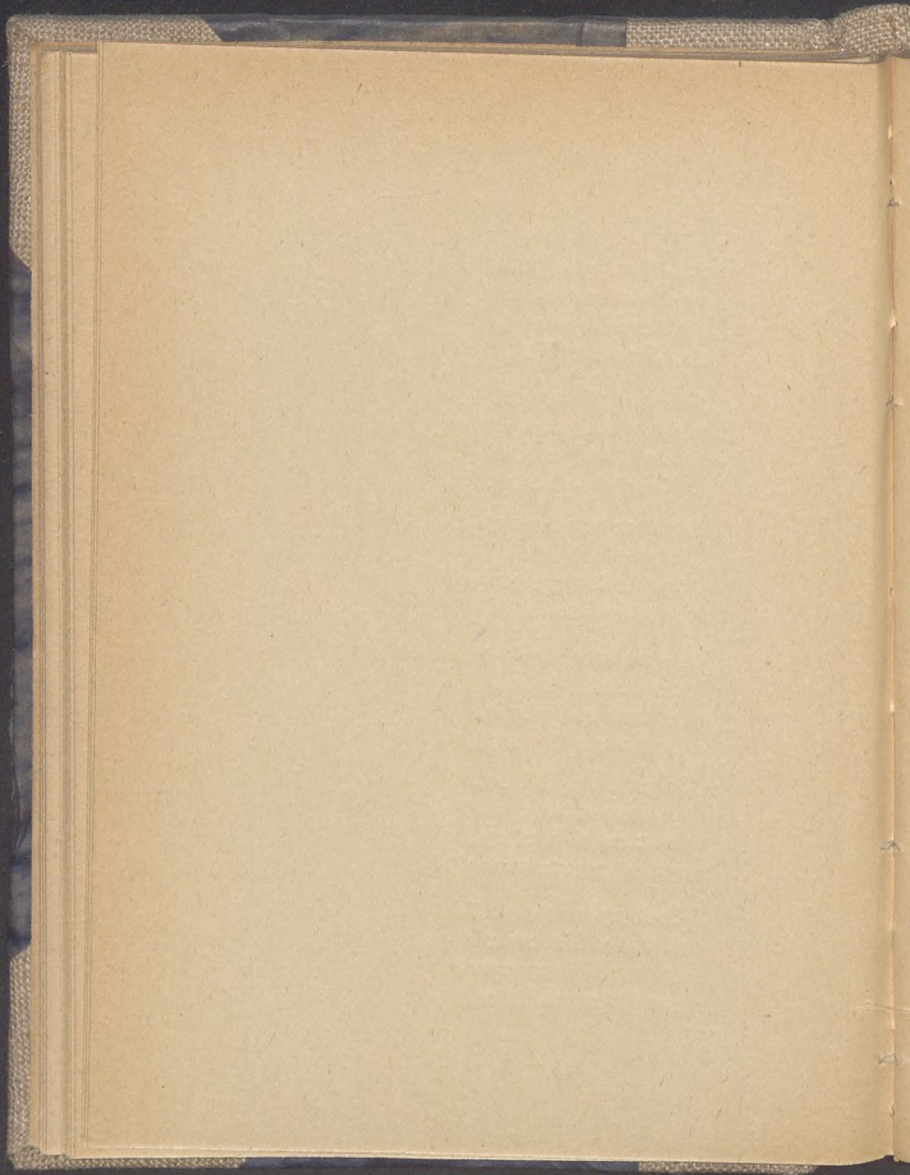
Як роса, благодать
з рух Господніх сплила;
був у Києві блиск,
в Україні — хвала.

Бо й молив ся чернець;
„Не мені, вітчині
пошли, Боже, росу —
урожайніі дні!“

Й прихилив ся Господь
до молитви слуги.
Веселив ся Дніпро,
гремлячи в береги.

Веселив ся Дніпро...
Та коли-ж то було?
Чи-ж на віки над ним
сумом сьвіт затягло?

Чи-ж пропасти росі
на тім місци сьвятім,
де Антоній воздвиг
для Пречистої дім?



Грунвальд.

»Prawe skrzydło litewskie ruszyło na spotkanie nieprzyjaciela. — — — Głośna w średniowiecznych dziejach »furya teutońska« spadła niepowstrzymaną burzą na Litwę. — — — Wreszcie zachwiała się rozkołatana ściana litewska. — — — Nastąpiła sroga rzeź w uciekających. Niektóre oddziały litewskie tak dziki ogarnął popłoch, iż nie oglądając się poza siebie, miały przez wiele uciekać dni, dostać się aż do Litwy, rozsiewając tam wieść o przegranej. Innym oddziałom, zwłaszcza tatarskim, straszniejszym (jak wiadomo) w odwrocie niż w zaczepce, przyniosła ucieczka ni-tyle szkody i sromu. — — — Również niezupełnie bez nadziei walczył tymczasem lewy odłam rozgromionej linii litewskiej. Stały tam pułki ruskie, mianowicie trzy bohaterskie rotы Smoleńszczan. Odcięte przez zwyciężkich Niemców od reszty wojsk litewskich, zdzierżyło rycerstwo ruskie na sobie ogromną przemoc nieprzyjaciela, i lubo prawie w pień wycięte pod jednym znakiem, przedarło się nakoniec ku stojącemu opodal skrzydłu Polaków. Zachowywało się też lewe skrzydło polskie dotychczas bez czynnego udziału w bitwie, mając wystąpić później. Teraźniejsze połączenie się z niem Rusi walczącej — pociągnęło je w bój«. — Dzieła K. Szajnochy. VIII. str. 88—89.

„Потомъ видячи князь велики Витолтъ, што войска его сильно много побито, а Ляхове имъ жадное помочи вчинити не хотять, и князь велики Витолтъ прибегъ до брата своего короля Ягойла, а онъ мшы слухаетъ; а онъ рекъ такъ: „Ты мшы слухаетъ, а князи и панове брата мои мало не веѣ побиты лежатъ, а твои люди жадное помочи имъ вчинити не хотять“. — И онъ ему поведилъ: — „Милы брате! жаднымъ обычаемъ иначе вчинити не могу, только мушу дослухати мшы“. — И казалъ гуфу своему коморному на ратунокъ потягнути... а иные войска ляцкие ничего имъ не помагали, только на то смотрели.“ — Литовська Літопись.

Гей ти старесенька,
гей ти густесенька
грунвальдська діброво!
Коб ти проснула ся,
коб ти здобула ся
хоч раз на людськеє слово!

А може й красше так, що ти німа,
бо в нас за слово правди всім тюрма.
А що-ж тобі було-б?... І не питай!
Мовчи-ж, дрімай і вітами хитай.
Коли-ж тебе обступлять скука й нудь,
то і тоді собі розумна будь!
Не сповідай ся, серце, з тихих дум.
Ти перемінюй їх в зелений шум,
і тим зеленим шумом вже шуми,
як Русь тебе заслоное грудьми
від граду копій, від навали стріл,
від ярости й грози німецьких сил.
Шуми, як Русь видержує їх лють,
як вражі трупи й хоругви пануть,
як руська кров струїть ся навкруги,
а що-раз кріпше тиснуть вороги.
Шуми, як враз втікає Татарва,
як в розтіч вже пускаєть ся й Литва,
а Русь на явну смерть в розпуці йде,
а Витовт даром все підмоги жде.

Бо брат волисть дивити ся на бій,
ніж під топір давати череп свій.
Шуми, як встид вкінци его жене,
як вяже в сніп він те, що другий жне.
Шуми, як внук его — варшавський скальд
співає гордо пісню про Грунвальд.
А Русь мовчить, бо свідка їй нема,
бо й ти мовчиш, дібровонько німа!
Гей, ти старесенька,
гей, ти густесенька,
грунвальдська діброво!
Коб ти проснула ся,
коб ти здобула ся
хоч раз на людськеє слово!

21. XII. 1906.

Свидригайло.

„Когда пришло въ Вильно извѣстіе о томъ, что поляки измѣною овладѣли Каменцемъ и заняли Подольскую землю, Свидригайло пришелъ в неописанную ярость, арестовалъ короля Ягайла, находившагося тогда въ Вильнѣ въ мѣстѣ съ его совѣтниками, и отпустилъ ихъ только тогда, когда сдѣланы были распоряженія о возвратѣ Подолія.“ В. В. Антоновичъ: Монографія по исторіи западной и юго-западной Россіи. I. Кіевъ, 1885, ст. 235.

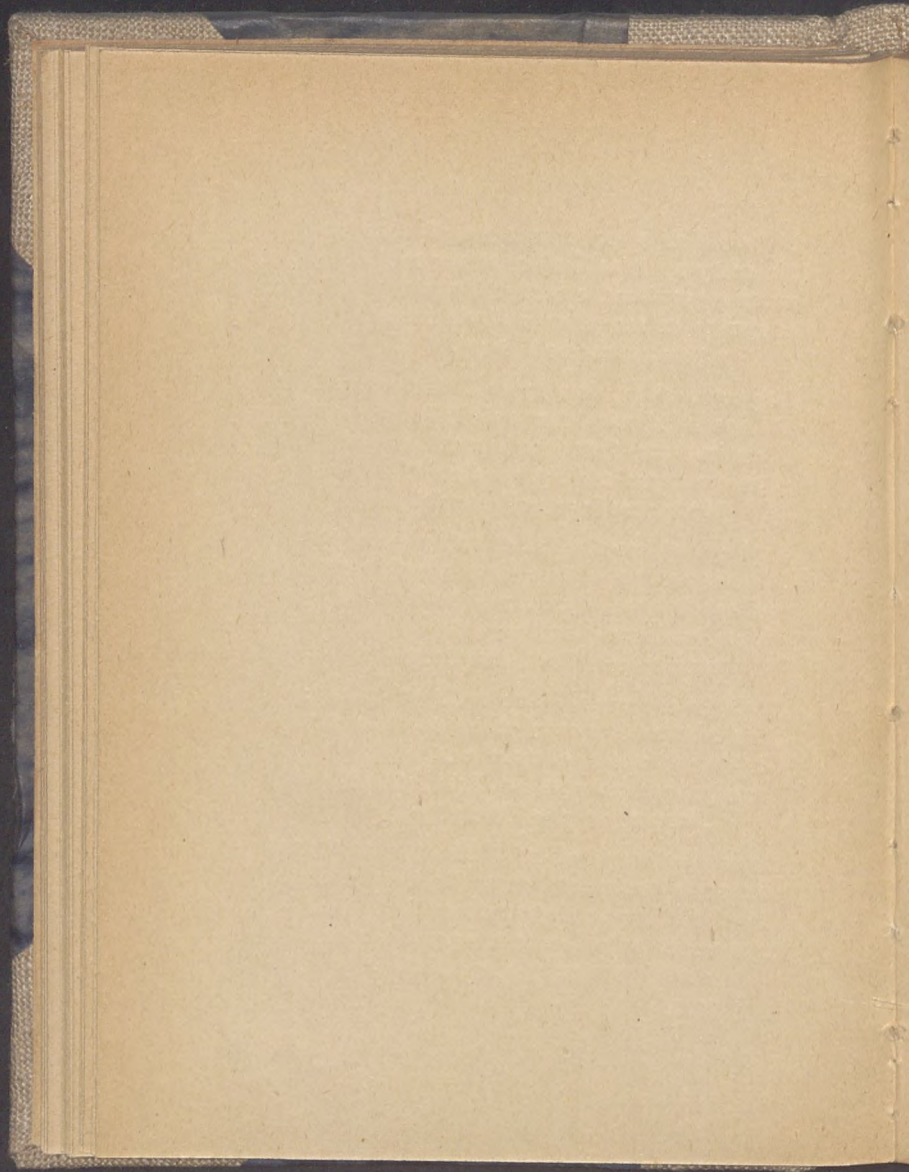
У Вильні на замку став лядський володар.
На славу приймає Ягайла господар;
на славу приймає, а в гордій душі
ворушить ся гадка, як в літній тиши
верхіве литовської пуші.

Ворушить ся гадка в души Свидригайла.
Пійшов на відвагу, питає в Ягайла:
„Скажіть, пане-брате, чи справді вже ви
не маєте серця для Руси й Литви?
Чужа вам їх воля і доля?“

Здрігнув ся король. Свидригайло говорить:
„Чи лядська корона те диво в вас творить,
що збридли вам віра, в якій ви зросли,
і мова, якою на рідній землі
хвалили все Бога, вам бридне?“

Здрігнув ся король — то синіє, то блідне:
„Хто важить ся тут на те слово негідне!
І слуги его вже мечі піднесли.
Аж в дверех являють ся княжі послі:
„Ляхи звоювали Поділе!“

Порвавсь Свидригайло: „Заждіть пане-брате!
вже знаю одвіт ваш, не треба й казати!
Поки із Поділя не вступить ся Лях,
поки він не вийде на краківський шлях,
останете в мене в аресті!“



Іван Підкова.

»Tęgi to był i dzielny kozak Iwan Podkowa, ry-
cerska szczerą naturą, odważna aż do zapamiętałości,
Z tą samą odwagą poniósł też swoją głowę na szafot-
pod presją stosunków międzynarodowych, na sta-
nowcze życzenie Turcji.

»Nie obeszło się przytem bez znaków nie-
bieskich. Znany nam już pisarz miejski Wojciech
Ostrosz notuje, że w chwili, gdy padała głowa Pod-
kowy, załamał się nagle dach nad przedsionkiem ra-
tusza i spadł na ziemię, ku wielkiemu przerażeniu
zabobonnej gawiedzi«. — Fr. Jaworski: Kró-
lowie polscy we Lwowie. Lwów, 1906, сто-
рона 49—50.

Заграй, музико, різько,
вклонись, Підково, низько!
Не вклонюсь я нікому,
лиш катови одному!

І вклонюсь на шафоті
ще всій львівській голоті:
чи знаєш ти, за що-го
я гину днесь, голото?

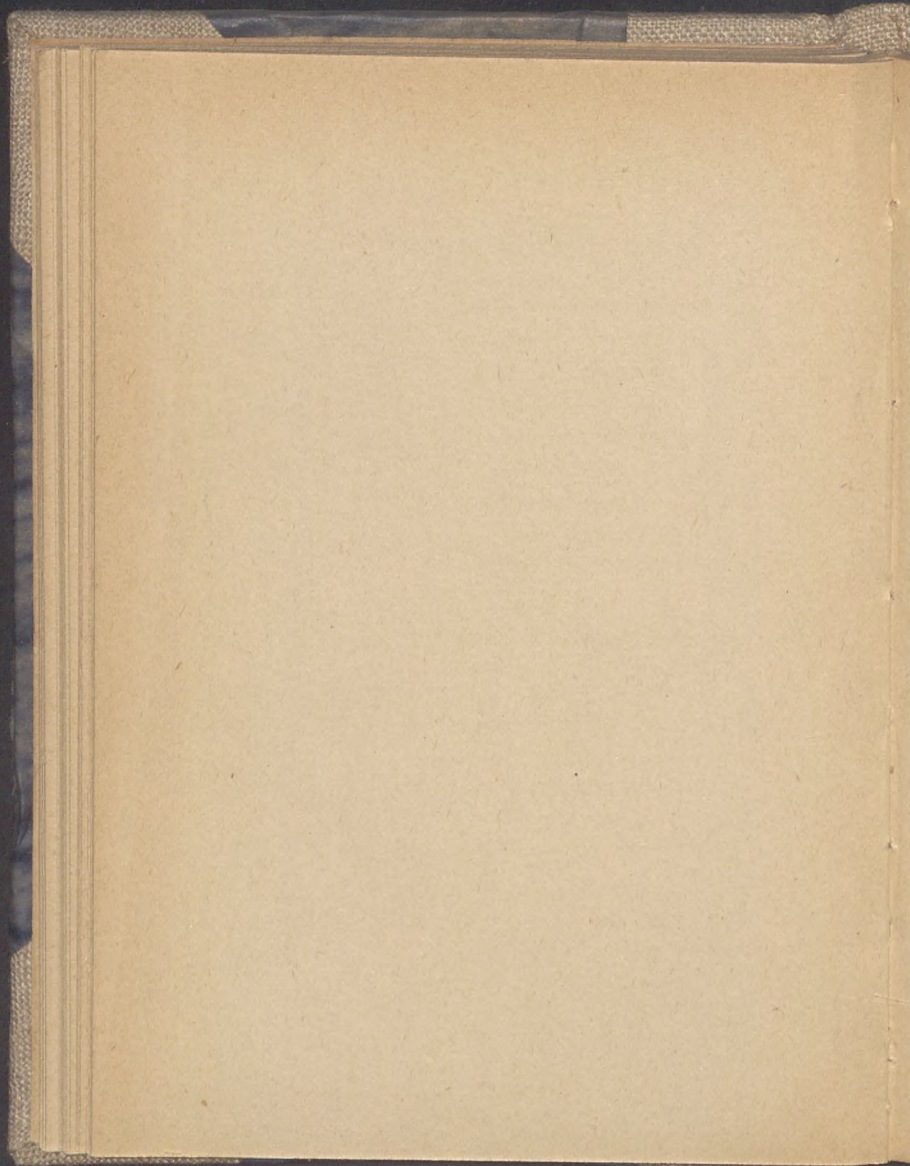
Як рідному вітцеви
служив я королеви,
при подиві Варшави
гнав Турчина з Молдави.

За се-ж мені парада —
посол із Цариграда;
За се-ж мені заплата —
меч краківського ката.

Спасибі лядський пане!
на більш тебе не стане.
Мені й досить заплати:
плати-ж по людськи, кате!

Бо як твій меч схитнеть ся,
то ратуш іздрігнеть ся
на лядську зраду впаде.
Шкода було-б парадил!...

10. II. 1907.



Поход на Жовті Води.

»Respondet Rex«: — — — Quapropter vim vi
repellare licet« — — Grondski: Historia belli
cosaco-polonici.

Вже зняв ся наш стяг і несеть ся як страх
новим шляхом свободи.

А з брязку стремен бе голос оден:
в поход на Жовті Води!

З нас мирний був люд, що зривав ся із пут
хиба до свого Бога.

Та бачить сам Бог, що досить нам трівог —
тепер Ляхам трівога!

На нашій землі ми рабами були,
були волами в плузі;
аж в наших руках плуг розприс ся на прах —
тепер кінець нарузі!

Днесь берло чуже ми замінимо вже
своею булавою.

Хто більше нас всіх натерпівсь від чужих,
той нас веде до бою.

З могильних задум прокидаєть ся шум
весняної погоди.

Степ кинув ся в рух, бе луною в округ:
в поход на Жовті Води!

Не наш був покіс, що від наших впав кіс,
і днесь не наш він буде.
Та вже у наш сьвіт не внесе єзуїт
безкарних слів облуди.

Не наш був і бір, що ждав наших сокир,
і днесь він паньским бором.
Та вже нам жінок, та вже нам дочок
не вкине пан у сором.

Як зьвір наш топір, а коса як оса,
як смерть є їх удари.
Коб тільки огні запалали значні,
а дим заступить хмари.

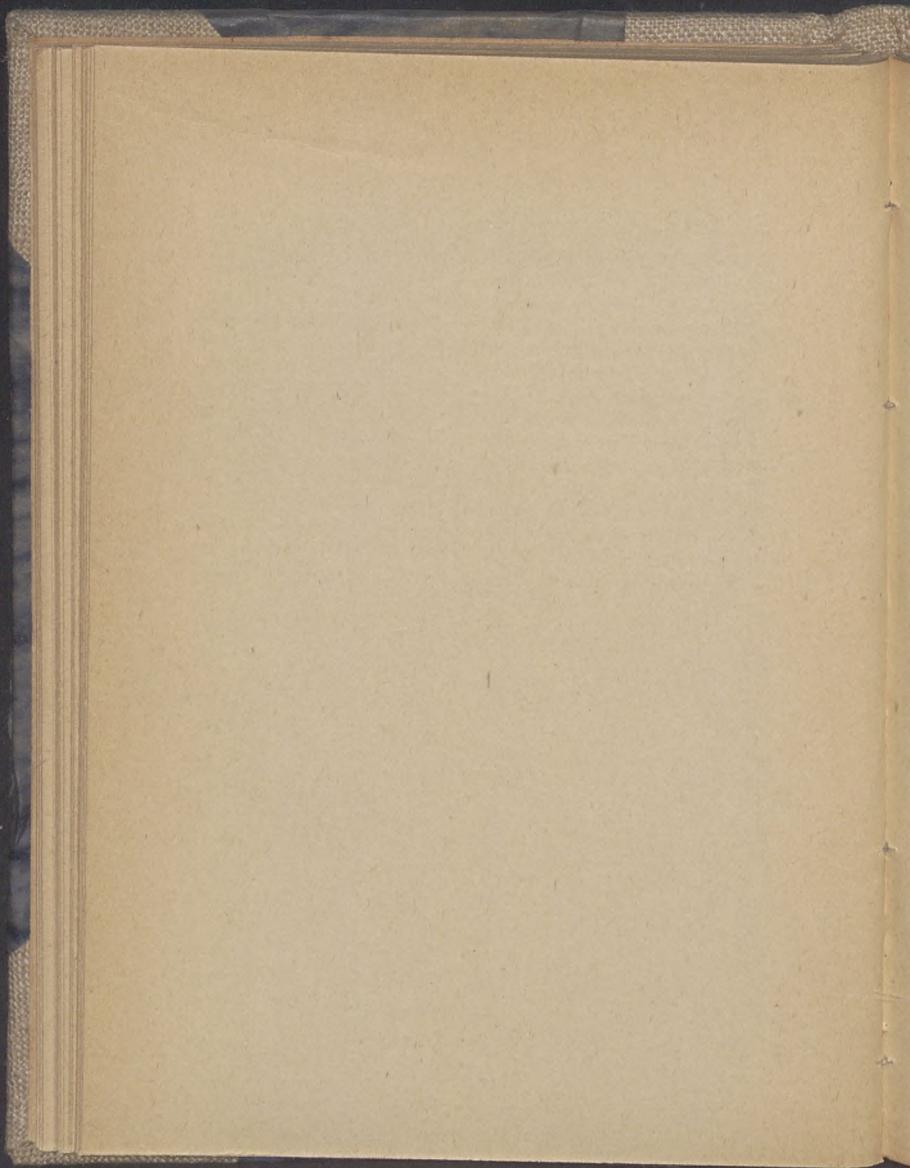
Вже зняв ся наш стяг і несеть ся як страх
новим шляхом свободи.
Брати вже нас ждуть. В дорогу-ж, у путь!
в поход на Жовті Води!

12. IX. 1907.

Отаман Сірко.

„Отдаливши ся теди Сърко со веѣмъ войскомъ и користми отъ Криму оу миль килконадцять и станувши вѣгдѣсь въ приличномъ мѣсцу на попасъ полудневій, велѣлъ однимъ козакамъ по достатку каша варити, жебы для ихъ и для ясиру могло стати онои, а другимъ велѣлъ ясиръ на двое разлучити, христїанъ особно, а бѣсурманъ особно; которихъ гди розлученно, теди бѣсурманъ всѣхъ велѣлъ повязати, а христїанъ, которихъ мужеска полу и женска 7 тысячъ было, пробуючи самъ Сърко сказалъ къ нимъ такое слово: „хто хочеть, идѣте зъ нами на Русь, а хто не хочеть, вертай ся до Криму!“ — Якое слово Сърково христїане и туми зъ христїанъ въ Кримѣ родившіи ся почувши, изволили едни изъ нихъ, а именно три тысячи, лутше до Криму вернути ся, нежели въ землю христїанскую простовати; а другая, чтирѣ тысячѣ, на Оукрану въ землю свою возжелали. Которихъ всѣхъ Сърко велѣвши покормити, еднихъ оставилъ при себѣ, а другихъ отпустилъ въ Кримъ, а при отпуску гди спиталъ ихъ, для чого би до Криму кванили ся, отповѣдили, ихъ тамъ въ Криму мѣють оуже свои осѣдлика и господарства, и для того тамъ лутше себѣ желаютъ жити, нежели въ Русѣ, ничего своего не имущи. Отпустивши теди Сърко онихъ людей до Криму, еще нецале вѣрилъ, жебы они конечно пошли въ Кримъ, но надѣялся, что вернуться на Русь: и возшедши на могилу тамъ бывшую, смотрѣлъ на нихъ потоль, поколь не стало ихъ видно. А гди оувидѣлъ непремѣнное ихъ въ Кримъ оустремленіе, тогда заразъ тысячи козакамъ молодимъ велѣлъ на конь вѣсети, и догнавши всѣхъ безъ жадного пощадѣнія на голову вибити и вирубати, маючи и самъ въ тропи за ними поѣхати и досмо-

трѣти ся, если по его станется приказу. Тѣи прето
козаки такій ординанць отъ Сѣрка одержавши,
а людей помененихъ догнавши, здѣлали подлугъ
того ординанцу, такъ что и одной душѣ въ живихъ
не оставили. Мало зась погодивши и самъ Сѣрко
на коня всѣвъ и скочивъ туда, гдѣ его ординанць
совершался skutкомъ; а тамъ прибѣгши и довле-
твореніе волѣ своей оувидѣвши, подяковалъ коза-
камъ въ томъ трудившимся, а до мертвихъ труповъ
вимовилъ такіе слова: „Простѣте насъ, братія!
а сами снѣте тутъ до страшного суду Господня,
нежели быте мѣли въ Крыму между бѣсурманами
размножати ся на наши христіанскіи молодецкіи
голови, а на свою вѣчную безъ крещенія погибель.“—
З лѣтописи Самійла Величка.



Таким поглядом сонце нечайно
подивилось на степ України,
як коли-б він відкрити мав тайну
споконвіка укривану в тіни.
Лиш коханець, узрівши случайно
чар принадної вроди дівчини,
так глядить, — а ти вгадуєш даром,
чи той погляд є сьвітлом, чи жаром.

Степове головище дрімуче
підняло ся могилою в гору,
а відчувши проміне палюче
піднебесного, бистрого зору,
вмить чоло прояснило могуче,
мов забуло на віки в ту пору
свої давні печалі й скорботи,
свої сьвіжі тривоги й турботи.

Степ ожив, зашумів у три шуми:
в один шум — тупіт коний походних,
в другий шум — говір кримського туми,
в третій шум — гомін воїв голодних.
Степ ожив і отряс ся з задуми,

з мертвоти очеретів надводних;
серед ясности сонця яркої
запалав від козацької зброї.

Відпочинок. Розсідлані коні.
З грив утому стрясли, заіржали
і скубуть вже траву на припоні.
З очий світять воєнні запали,
хоч ніхто не боїть ся погоні.
В далині Чатірдагові скали
сповивають ся клубами диму,
щоб не бачити знищення Криму.

Горить Козлів, палає Карасів,
догарає вже в Бахчисарі.
Над Сивашем — лиш гурт скотопасів,
а хан з мурзами в горах блукає.
Хто завчасу не кинув шаласів,
той пирує в Аллаговім раї,
або в путі з Сіркової волі
дожидає непевної долі.

Пан Сірко — отаман Запорожа
не бажає вже ворогам кари.
Процьвітає як пишна рожа,
виступає як сонце з за мари.
„Пани-брата! — рече — рука Божа

подала нам воєнні дари.
Спожиткуймо-ж ті дари, як знаєм,
стародавним, козацьким звичаєм“.

Товариство шанує звичаї,
а сьвятить отаманову волю.
Як воронне розпужене в гаї,
розбігаєть ся молодь по полю.
Заки пустять добичу на паї,
третину за козацькою долю
дають в Січ до сьвятої Покрови
на іконні й церковні однови.

І ніхто не остане без дару,
і нікому обиди не буде.
Злота шабля добута з пожару
отаманови в руки за труди.
А що в Козлові взято з базару,
тим поділять ся простії люди:
в кармазині, в чоботах з сафяну
гуляй, друже, в неділеньку в рано!

Україно! й тебе не забуто
у козацькому паю. Диви ся!
З сімох тисячів рук паде путо...
Вольні птахи до лету зняли ся...
Вольні птахи!... Давно-ж то їм люто
свистів бич Татарина: кори ся!
Днесь до ньєнки зняли ся летіти
України зневолені діти.

„Ідїть, — каже Сїрко — куди воля
хто бажає — до нас в Україну,
а хто ні — вертай в кримські роздоля!“
Так на пробу він слово те кинув.
І не думав, щоб вража неволя
могла в свїті знайти де людину,
якій так батога було-б треба,
як весняному цвїтови неба.

Гей, ти в серци зелїяна мріє!
ти щось маєш із вдачі гадюки.
Часть Сїрковому слову радїє,
часть до него простерла лиш руки
„Отамане! нема в нас надїї
в Україні прожити без муки.
Ми є туми. В Криму нам родина.
Крим — колиска нам, Крим — домовина.“

Відняло отамонови мову.
Кров закрїпла і в серци і в жилах.
Вдерлась туча в зелену дуброву.
Смертний жах стрепенув ся в могилах.
Сонце в шату вдяглось пурпурову
і на захід неслоь мов на крилах.
І звалилась на степ суховія —
гей, Сїркова розвїяна мрія.

Та чи може не сон то трївожний,
а ті туми не соннії мари,

а їх слово не звук лиш порожний?
Чи не є то все наслані чари?
Отаман був усе осторожний.
„Гаразд, братя! Та заки Татари
вас попросять у себе до столу,
поживіть ся ще з нами посполу!“

Перший раз пан Сірко був на стипі.
Туми липнуть до страви, як мухи,
або пчоли до цвѣту на липі.
Молотільницькі рухи при ціпі
не такі, як їх жвавії рухи;
не така голосна є Хортиця,
як їх мова: що слово — то криця.

Пообідавши, дякують Богу
і доземним поклоном Сіркови.
Тільки-б рушити в кримську дорогу,
так Сірко їх спиняє; „Панове!
ані жаль мені заходу мого,
ані жаль бісурманської крови,
що за вас пролила ся по полю, —
лиш скажіть, що вас тягне в неволю!“

Дідуган сивоусий, похилий,
тремтячи виступає із лави:
„Отамане, добродію милий!
те, що скажу, воно й не цікаве.

Хоч візьми ти і змене кров вилий —
всяк повість, що для доброї справи.
Я-б тобі не спротививсь ніколи.
Ціниш волю... І я ріс на воли!

„ Та між ними таких є вже мало,
що на воли зросли, в Україні.
Молоде покоління зростало
у татарським ярмі, на чужині.
В ярмі звикло тягти чуже рало.
Єму воля не в гадці вже нині.
Батьки кажуть лиш: жий у спокою,
будуть милости мурз над тобою!

„Вони — туми! Й хиба-ж се дивниця,
що їх воля — лиш в прадідній] пісні?
Та-ж їм радість проясное лиця,
коли осьміх з уст мурзи заблісне!
З его ласкою всякий числить ся,
а що дасть Україна — незвісне.
У Криму в них худібка, шмат поля...
А яка-ж в Україні їм доля?“

Отаман махнув мовчки рукою,
мов сказав би: щаслива-ж дорога!
А три тисячі тумів юрбою
іде в Крим, поспішають, як мога.
Він їм сьвітить дорогу луною,

а Сіркови тьмить очи тривога.
Его серце вже близьке одчаю:
що то буде з тобою мій краю!

Яка в тебе будучність, мій краю,
коли зарід рабства в твоїм лоні?
Чи, набравшись рабського звичаю,
твій син стане в твоїй обороні?
Скорійш пекло зблизить ся до раю,
а чорт сяде на божому троні,
згасить сонце і місяць і зорі,
і потопить у синьому морі!

Таку думу пустив Сірко в душу.
І не стямивсь, як табор покинув.
Запаливши і води і сушу,
пожар сонця на заході гинув.
А на хмари з рожевого плюшу
з висот ангел непамяти злинув
і забравши Сіркови всю силу,
вів его на високу могилу.

А з могили кинь оком лиш мітко,
чого з неї не видко довкола!
Тут у таборі ходять вже рідко,
мабуть варти снують ся зпровола.
А там валка чумацька йде швидко,
мерехтять круторогії чола.

Там рибалка рве водні кришталі.
А там... Боже!.. Не вже-ж вони стали!..

Припинились... стоять... щось мов радять...
Степ овіяв їх запахом рідним...
Пригадав їм, кого вони зрадять...
Хтось між ними почув ся свобідним...
Якийсь торг з ним ще, видко, провадять...
Стань, Господи, до помочи гідним ї
І до неба Сірко простяг руки,
а з під неба озвали ся круки.

Тай закракали-ж круки так різно,
що Сірко аж здрігнув ся в тій хвили.
Він за тумами гляне — за пізно!
Рве пістолі з за пояса — стрілив...
Залунав вже той вистріл так грізно,
впав так нагло з німої могили,
що весь табор зірвав ся ноги,
мов на знак військової тривоги.

Сірко в таборі. „Молодь, на коні!
за проклятими тумами летом!
А як вихор мете очеретом,
так змести їх! То ціль є погоні.
Я хвилину спічну під наметом
і наспію. Нехай о пардоні
і не думає, хто провинить ся!..
Задудніло, мов степ десь валить ся.

Не спочинок Сіркови на мисли.
Нову думу думає невпинно.
Чи з шабель, що до місяця блисли,
людська кров не спливе неповинно?
Над ким круки зловіщі нависли!
Над нещастем якимсь невідмінно!
Та кого-ж те нещасте зустрине?...
І зжахнув ся герой України.

А там другу витає він думу.
Не вертати Дніпрови з Лиману.
Хто став ворогом ганьби і глуму,
що гнітять Україну кохану,
ему в серце не брати вже суму,
хоч би брат сам під меч ему станув.
Тогдї брат ему ворог таксамо.
Коли йти до мети, то йти прямо!

У цятковані зорями хмари
вбиривсь місяць — в жалібну кирею,
як на місци відбутої кари
став Сірко і заплакав над нею.
Коли батька положить на мари,
такий плач не стрясає ріднею,
який стряс всім єством отамана,
а вся молодь стояла мов п'яна.

Каменіло все. Степ під блакитом
нараз видавсь Софійським Собором,
а сьвіт місяця — сьвіч блідим сьвітом,
а шум вітру — притишеним хором,
що на душу паде оксамітом.
Аж втер сльози Сірко, став на купі.
ні нещаснім, оплаканім трупі.

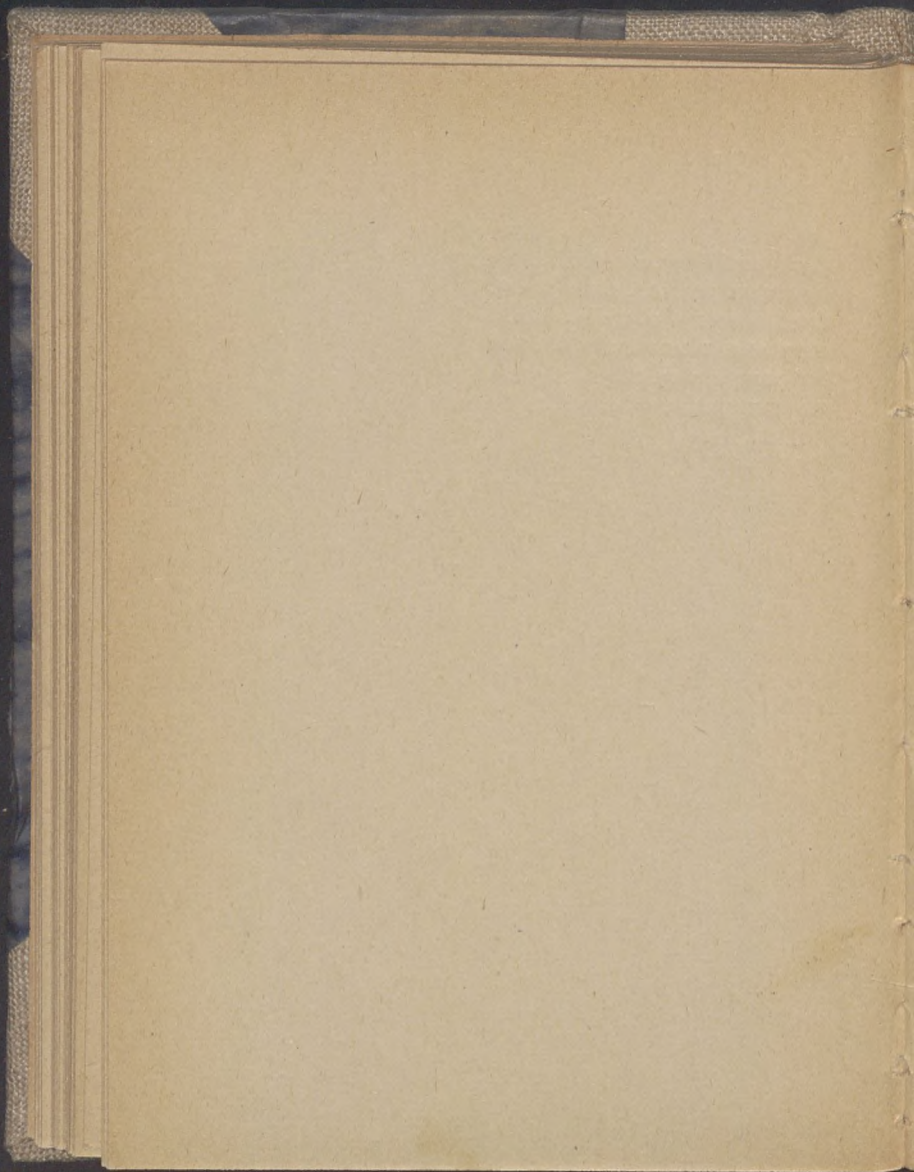
„Простіть, братя, як я вам прощаю
й дожидайтесь тут божого суду!
Се з вас жертва для рідного краю
і для волі невольного люду.
Тяжкий гріх я на душу приймаю
й за гріх радо карати ся буду,
бо як довго раби є в народі,
стати вольним народови годі!

„Бо рабам, що рабство їм вигідне,
не боротись за волю народа,
Сьвятих жарів їх серце негідне.
В них на думці все власна вигода.
Кождий раб перед боєм вже блідне.
Чи-ж не є він як тая колода,
що лягла на шляху до свободи!
Тому смерть вам раби і колоди:“

Поплило отаманове слово
по степу немов срібная філя.

Сьвіт зорі блис на сході чудово.
І настала торжественна хвиля.
Ожило кожде серце наново,
отряслось з хвилевого безсиля
і убралось в ту силу природи,
що є жерелом щастя й свободи.

4. XII. 1906.



Посїв пана Чарнецького.

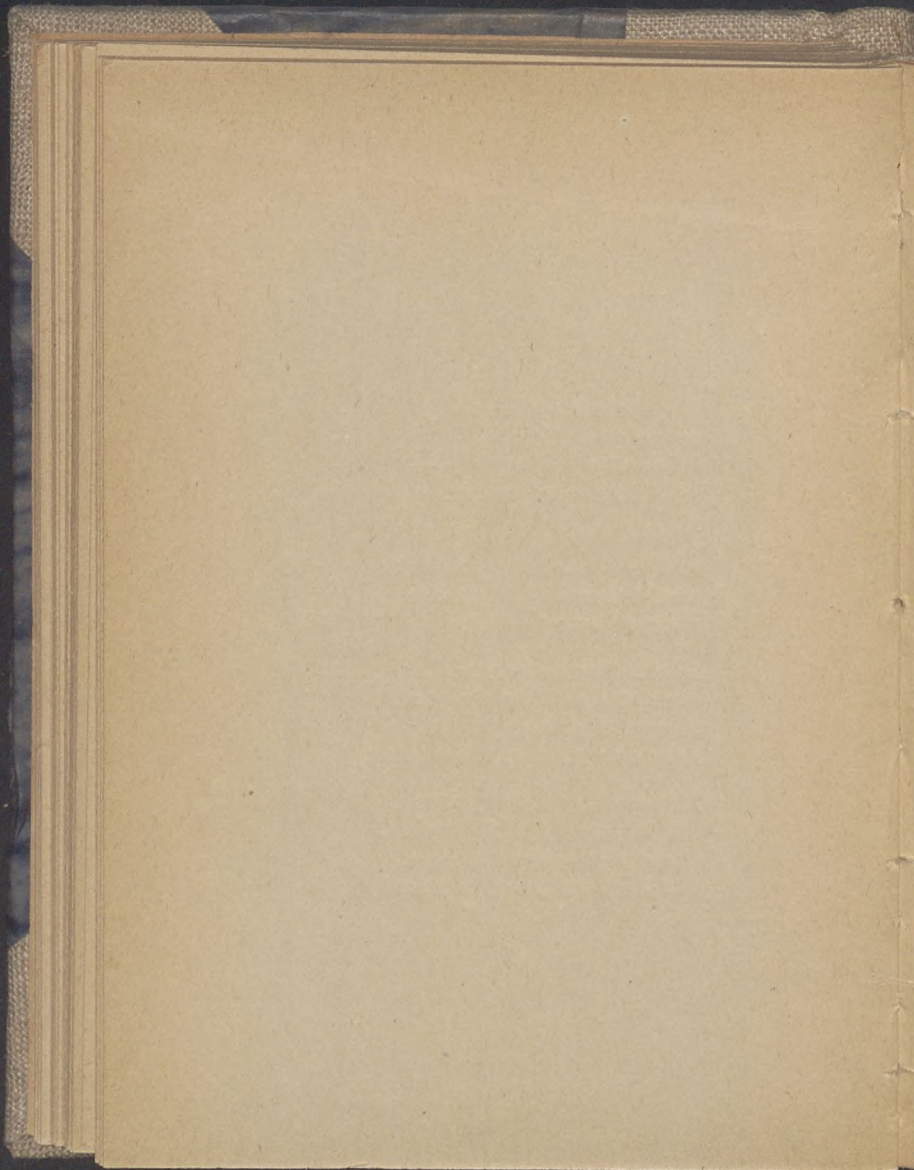
„...Чарнецкій, захвативъ Суботово, приказаль
выбросить на поруганіе кости человѣка, боровна-
гося, противъ шляхетскаго своеволія“. — Со-
браніе сочиненій Н. И. Костомарова Кн.
IV., томи IX—XI. (Богданъ Хмельницкій)
Спб. 1904, ст. 637.

Гей посіялось насіне
по широкій Україні,
незвичайне і не просте —
лиш Богдановії кости.

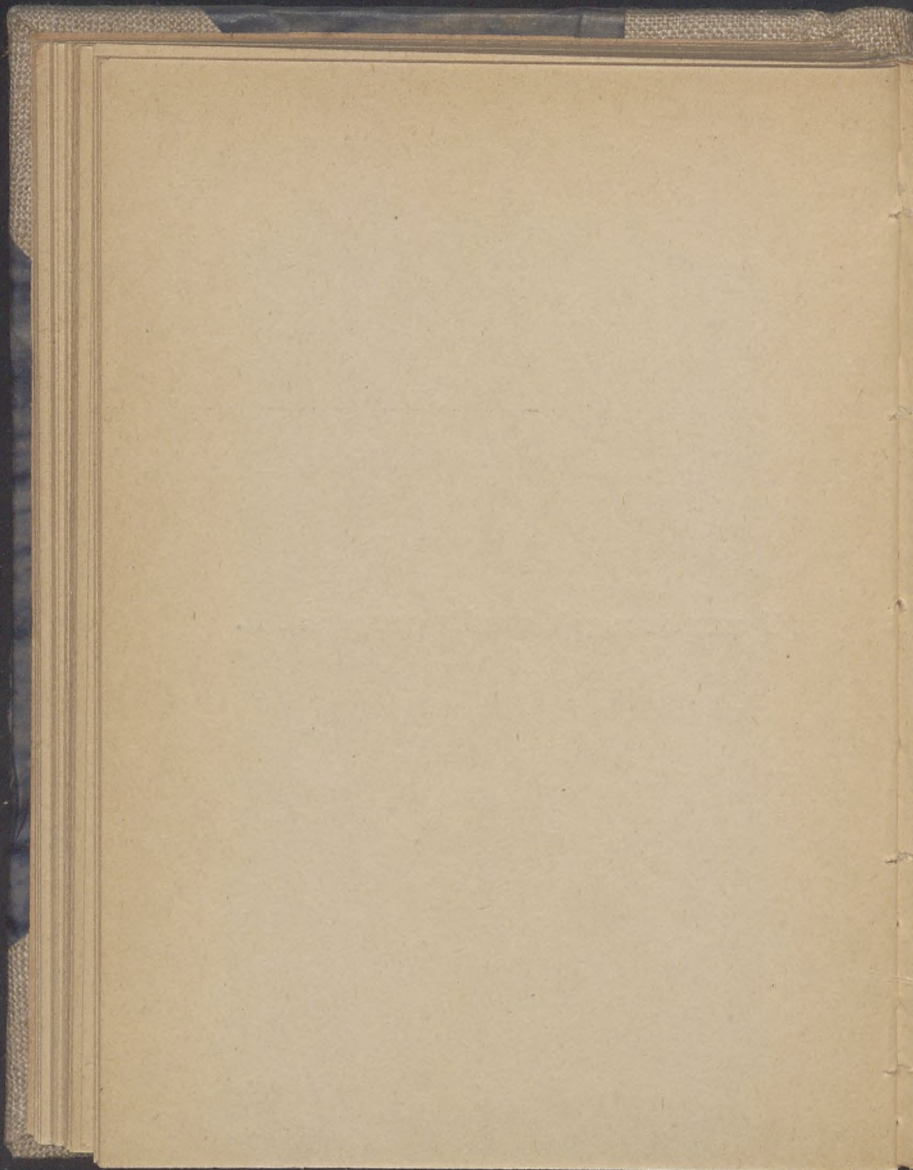
У нещасную годину
пан Чарнецький їх розкинув;
пан Чарнецький їх розсіяв,
вітер по степу розвіяв.

Довго сімя пропадало.
Аж попав ся степ під рало.
Зашуміло житним ланом
над гетьманом, над Богданом.

Житним ланом зашуміло:
гей же женці, гейже сьміло!
жваво подзвоніть серпами:
дух Богдана вже між вами!



У волинській тихій стороні...



У волинській тихій стороні
в церкві кобза висить на стіні;
сотню літ вже висить сумно,
мов не кобза, але трумно,
де спочили давнії пісні.

Стародавний запорожський лад
дав тим давним пісням дивний склад
і дала їм силу слова
голосна Дніпрова мова;
дивувавсь тим пісням Цариград.

А коли озвали св як грім,
то й Варшава дивувались їм.
Жовті Води стали в крові
від кривавої їх мови,
що нагнала много жаху всім.

Бо-ж і сила в тих пісень була!
Все з завзятем лицарів росла,
поки з славою могила
їх собою не прикрила,
поки кобза в церкву не зайшла.

Нема того, хто-б з грудий своїх
кобзі сили уділити міг,
тої сили, що несла на море
тої сили, що борола горе,
що з ярма визволювала всіх.

У волинській тихій стороні
в церкві кобза висить на стіні;
сотню літ вже висить сумно,
мов не кобза, але трумно:
встаньте з трумна давнії пісні!

15. VI. 1905.

Історичні пісні.

Боян.

Св. Андрей на київських горах.

Святослав.

Слово Іларіона.

Данило Мних.

Ярослав Осмомисл.

Данило в Чехії.

Антоній Печерський.

Грунвальд.

Свидригайло.

Іван Підкова.

Поход на Жовті Води.

Отаман Сірко.

Посів пана Чарнецького.

У волинській тихій стороні.

14

Похибка:

Ст. 21, в строфі 4. з гори: зам. сам передав на віки, читай: сам передав его на віки.

10

